

K němu šli všichni, kdož cítili, že umění jest kultem temných sil života, věcí věčného instinktu, modlitbou půlnoční, osudem, iracionálnem, věštbou anebo kletbou, podílem démonovým. Všichni, kdož chtějí sestoupiti v něm k hlubší zákonnosti, opřít se o cosi pevnějšího, než jest dočasná vymoženost fysiky nebo chemie. Všichni, kdo toužili po návratu k *vlastním zdrojům*, k vlastním tvárným silám, k nimž, chce-li se dostoupiti, musí se jíti proti toku času...

Ti všichni šli k němu, neboť on byl instinkt: jeho síla a velikost, ale i jeho zamlčení se a zrada ve slabých chvílích. Kdo chtěl jíti jeho cestou, musil míti spolehlivé, věrné srdce ve vlastní hrudi, svoje neklamné osudové hvězdy, jimiž mohl řídit svoji plavbu. Jeho řád, zcela vnitřní a nematoucí, měl jen jednu nevýhodu: že byl ukryt hluboko, sám kořen organismu, nedosažitelný zeslabené rozpoltěné mysli.

Čtenáři těchto listů známy jsou obdivné výroky Gauguinovy o něm; a vskutku Cézanne znamená mnoho pro principy i praxi Gauguinovu. Bez něho nedá se myslit jednu dobu Vincent van Gogh. Vuillard snaží se zintimisovat jeho drsnou sílu a velikost, Bonnard vyrovnat ji metodičtějším elementem — oba jsou jím podmíněni ve svém vzniku i rozvoji.

A vliv jeho není ani zdaleka dnes ještě vyčerpán, ba ani neopsán. Jednostranně veliký, paradoxní, charakterně tvrdý, rozhodný, zdá se mi, že bude vždycky čněti z příboje zmítaných uměleckých vod jako pevná skála, orientační bod plavci, radost a jistota unavenému oku a pochybujícímu srdci. Jest dokonalý ve svém druhu a způsobu, sám naplněný jeho zákon.

Říkalo se mu všeobecně *un artiste incomplet*. To je trochu pohodlné a ne právě správné slovo. Pravý opak jest pravdou. On byl umělec úžasně celý, tak celý a zaplněný, že nemohl přijmout žádný z vedlejších elementů, jimiž umělci rostou obecněmu soudu do velikosti — vpravdě jen do šířky. Kdyby byl býval z méně čisté látky, byl by se býval zdál větším. Takový jest již zvyk estetického panmuflismu, pod nímž dnes žijeme.

Miss Ruth St. Denis

Tanec obsahuje tajemství tohoto obrození. Mezi kročeje tanečnice, božsky sebe nevědomé a podobné samé přírodě, jejíž jest tváří, básník napiše svoji báseň.
Charles Morice

Když jsem hleděl na Miss Ruth, zdálo se mně, že všechny sny básníků, filosofů i estetiků staly se na chvíli skutečností a tělem. Tanec jako akt náboženský a mystický, tanec jako rytmická zkratka lidského osudu, jako umění symbolické a tragické, jako obětní úkon naplnil se zde a projevil. Tanec Miss Ruth jest — jako každé celé umění — podobenstvím, podobenstvím odhmotněného a osvobozeného instinktu. Instinkty, jinak rozštěpené v nás, roztržštěné a zatemněné, zmrzačená, podvedená a oklamaná božstva, jednotí se zde ve svůj rytmický typ, v nositele celosti a tím v dárce štěstí. To jest očistný, *umělecky* očistný význam Miss Ruth.

Veliký francouzský kritik Charles Morice vidí budoucnost básníkovu v tom, že se stane pořadatelem svátků života, obřadníkem náboženství života, tvůrcem a režisérem očistěné féerie, jejíž taneční kolo obejmě květinu i ženu, dekorační látku i verš, a spojí k jednomu účinu scenerii letní noci v starém parku i pantomimické drama a filosofický dialog: sny jeho jdou tu až k starým Řekům a dále za ně až do Orientu. A nejsou vlastní jen jemu: byly sněny řadou nejlepších francouzských duchů, *Stéphane* *Mallarmé* ku příkladu, abych uvedl jednoho za všechny. Dáti rozkvěsti v bohatě spletitou korunu dnešnímu osekanému pahýlu divadelního dramatu, dáti mu rozbujeti zase v původní starý, složitý a bohatý útvar, překypělý mízami a šťavami, a jednotící všechny pruty a větve volně tryskajících pudů scénických, básnických, tanečních, hudebních i mimických a dekoračních...

takový byl sen tohoto francouzského básníka, jehož jedno zrno bylo sváto se stromu umění Wagnerova a druhé uzrálo v zahradě vlastních theoretických úvah estetických a stylistických.

Když viděls veliké umění Miss Ruth, přál jsi si mimoděk, aby se mu dostalo rámcem takového uskutečněného básnického snu, takové scénické básně budoucnosti: kvas veliké krásy tvárné i básnické byl tu vnesen v žalně neladnou, začazenou jizbu našeho dnešního provisoria; náboženství života není u nás posud dále než ve stadiu nejprimitivnějšího fetišismu, a svátky života vyhlížejí posud jako vesnické trhy...

Zamyslíš-li se chvíli nad uměním Miss Ruth St. Denis, jest ti patrné, že jest to umění celé a dokonalé, umění vzácně ryzí: má rys všeho opravdového velkého umění: ovládá látku duchovým zákonem a řádem; Miss Ruth celá jest dokonalým nástrojem, lukem napjatým k dalekým cílům a dosahujícím jich; vyčerpává všechny možnosti látkové a více: vyvíjí je zákonnou nutností, krásnou plynulou logikou. Jest to umění cele nutné a přísné, zavrhuje cudně a hned zpředu všechn vedlejší, náhodný a vnějškový efekt; umění sestředěných a vršených sil a potenci; umění účinnů vzájemně podmíněných; umění vázané velikou zákonnou formou, stylem. Goethův příkaz, přenesený z řecké filosofie, jeho *ἕν καὶ πᾶν, jedno a všechno*, jeho nejvyšší příkaz vši estetiky umělecké i životní, jest tu naplněn: není pohybů zbytečných, odstředivých; nejmenší pohyb jest určen celkem, vyplývá z jeho moudrosti a řádu, slouží mu; jest nutným taktem v celkovém rytmu, odrazem a zrcadlem celku i množitelem jeho. Není roztržštěné zvůle, virtuosistické anarchie, vtipných a důvtipných „zajímavostí“, které se vždy kupují za cenu ztráty celkové: není *chytrostí*, jest umělecká *moudrost: zákon, styl*. I v tempech bouřlivých a vášnivých jest formová a zákonná vázanost. Miss Ruth zůstává vždy přísná a jadrná, tvárně plná a bohatá; nikde dekorativních plaností, libivého rozředění; nikde nic vyšumělého v povrch; všechno ztajeno hlubokým vnitřním varem, podpovrchovou hutnou dílnou pohybů, tvarů, linií. I její něha jest vždy

jadrná, nevýslovně cudná a v jádře silná, energická, přísná a ozbrojená: žádné mělké a mdlé sladkosti, nic rozlitého a zvětraleho.

Vzpomeň si jen, jak přešla v druhém tanci, v tanci hadím, jeviště. Così nepochopitelného v tom bylo. A musil jsi si to rozložit a opsat asi tak: bylo to, jako by padesát nejkrásnějších soch, starých řeckých soch slilo se nějakým zázrakem v jednu jedinou sochu; jako by všechn pohyb a tvar, roznesený a roztržštěný po tisících a tisících lidí na stech a stech čtverečných milích, sešel se, stěsnal se v jedno tělo, ve dva krychlové metry. Viděl jsi hlavy Vinciho a víš, že jsou obtíženy, přetíženy sny; nuže toto tělo bylo přetíženo bohatstvím tvarů, linií, pohybů, profilů; slilo se v ně jako v hlubokou studnici všechno zdraví, všechno svaté zdraví a svatá krása rozlitá krůpějemi po lidech. Vzpomeň na množství krás, které se tu sešly a stěsnaly: tu byla krása plastická i mimická; tu byla krása rytmická i barevná; tu byla krása tvárná i náladová; tu byla krása mužská i ženská, dívčí i jinošská slitá jakousi mystickou androgynností v jedno.

Kdyby byla stanula, nehybně stanula, byla by již pouhým barevným sladěním a odstíněním svých nepochopitelných hadříků, které na ní nějak ulpěly, nejkrásnějším obrazem namalovaným jakousi mrtvou posvěcenou rukou z milosti a překypění chvíle, nehmotně skoro, bez látkové tíhy, jakýmsi nejtajnějším a nejslastnějším přáním oka — ale ona *nadto* šla, vlnila se, tančila. (Ne, to jsou prázdná, mrtvá slova, která nic neříkají; neostýchej se hlupáků, povol svému srdci a řekni, co si myslíš: *přehodnocovala se, přelévvala se tvárně a duchově* — to si myslíš.)

Chtěl jsi si zapamatovat nějak její hlavu pod turbanem, pod tím podivným turbanem, celý výraz její úžasné tváře, nějak blaženě zapomenutý i vítězně jistý a bezpečný, zvláštní zbrojnou záři, kterou jako by byla oblita celá v tomto druhém čísle. A mohls opsat jen zdaleka svůj dojem jedním, dvěma verši z Baudelaira, jednou, dvěma větami z Flaubertova „Pokušení“

— a cítils, že bys musil sestoupit k jazykovým kořenům, k jazykům svatých východních písem.

Neboť toto umění jest *kořenné: kořenné, jednotlicí*.

Nevíš, kdo to je Miss Ruth, odkud pochází, kde a jak se učila, proč a zač myslila, z čeho tvoří, kam jde a co chce — nečetl jsi ani řádky o ní, ani řádky o tancích a tanečnicích indických.

Jsi nevědom a nevinen před ní; stojí před tebou jako čistý umělecký jev. A snad právě proto cítíš tak bezpečně, *víš*: že jest velikou zasněžitelkou oka, srdce, intelektu — velikou osvoboditelkou a jednotitelkou oka, srdce, intelektu.

27. 12. 1906.

Jemný umělecký kritik a essayista německý *Karl Scheffler* vydal nedávno u Barda v Berlíně knihu věnovanou problémům moderní architektury: *Moderne Baukunst*. Jest to vážný pokus o estetiku a ještě spíše o etiku a sociologii moderního prostorného umění. Spíše ještě o etiku a sociologii, opakuju, neboť Schefflerovi všechny otázky estetické jsou jen funkcemi ethickými: každé živé umění jest mu jen zakuklenou etikou, exponentem děje organického vnitřního duševního dramatu, docitěnou a domyšlenou otázkou mravnosti, vůle, charakternosti, promítnutou jen do čistších a vyšších sfér, osvobozených od nejhrubšího tlaku nutnosti a nouze. A pro architekturu platí mu to dvojnásobně: architektura jest mu jen „Halbkunst“, uměním jen z polovice. Jest daleko *méně volným* uměním než na příklad poesie, hudba, malířství. V celé řadě případů jest poutáno utilitarismem účelu a látky, potřeby a nouze, nevychází nad úzký a stísněný okřesek naturalistické obmezenosti a úzkosti. Architektura *slouží* — a čím poctivěji, čím otevřeněji slouží potřebě a nutnostem praktického života, čím ochotněji a nezištněji činí ze sebe orgán denní a časové naléhavosti, tím výše stojí, tím bezpečněji blíží se i estetické hodnotnosti. Jen v nejvyšších svých útvarech žije volný život stylové krásy, odůvodněné pouze sebou samou, odhmotněné mimo účel a poslze i mimo materiál — pravidlem slouží však tisícovým potřebám života a zrcadlí sociální myšlenku nebo protoplasmatickou chaotičnost doby a kulturního celku. Jiný rozum a jiná logika než logika a rozum individuálně úmysl-